

یادداشت سردیبر

از مداخل مهم تاریخ علم و فلسفه جهان، مدخلی موسوم به «نهضت ترجمه» در دو قلمرو عالم اسلام و غرب لاتینی است. تتبعات و تحقیقات متعددی در چگونگی این دو رخداد مهم علمی و فرهنگی صورت پذیرفته و اکنون به برکت این تلاشها، داده‌های ارزشمندی درباره آثار و منابع، مترجمان و چگونگی ترجمه آثار از زبان مبدأ به زبان مقصد در اختیار ماست. برابر گاهشماری مورخان تاریخ علم، نهضت ترجمه نخست، حد فاصل قرن سوم تا پنجم قمری در عالم اسلام و در مناطقی چون بغداد و مرو و نهضت ترجمه دوم، حد فاصل اواخر قرن یازدهم تا اواسط قرن سیزدهم میلادی در مناطقی چون صقلیه (سیسیل) و طلیطلیه (تولدو) در جنوب اروپای آنروز پدید آمد. بی‌تردید در باب مبادی و انگیزه‌های دو حوزه فرهنگی و تمدنی عالم اسلام و غرب لاتینی در اقبال به ترجمه متون نیز دیدگاه‌های مختلفی عرضه شده است، لیکن همچنان پرسشهای مهمی در این زمینه وجود دارد که نیازمند تتبع و تحقیق افزونتری است، مانند این پرسشها که: به غیر از احساس نیاز به فراگیری دانشها - بویژه دانشهای کاربردی نظیر ریاضیات، نجوم و طب - چه انگیزه یا انگیزه‌های دیگری در اخذ و اقتباس این علوم وجود داشته است؟ در اقبال و توجه به علوم عقلی نظیر منطق و فلسفه و کلام چه زمینه‌های روحی و فرهنگی مؤثر بوده است؟ و مهمتر اینکه: در اخذ و اقتباس علوم، چه افزوده‌ها و تغییراتی به صورتهای اولیه آن علوم ضمیمه شده است؟

بنظر میرسد مبادی تحرک و نشاط علمی سده‌های نخستین قمری در عالم اسلام و نیز تأثیرات ناشی از حضور هشتصد ساله حاکمان مسلمان (۷۱۱ - ۱۴۹۲ م.) در شبه جزیره ایبری در جنوب اسپانیا از جمله موضوعاتی است که همچنان نیازمند بررسی

و پژوهش بیشتری است، زیرا در مقایسه با شرایط و موقعیتهای قبل و بعد از این مقاطع تاریخی، تحولات چشمگیری صورت گرفته که تنها برمبنای آگاهی از گاهشماری آن تحولات، نمیتوان به عمق روابط و مناسبات فرهنگی و معنوی آن روزگار پی برد. به این مطلب باید مطلب دیگری نیز افزود و آن اینکه بخش اعظم پژوهشهای صورت گرفته در خصوص این دو جریان علمی بدست پژوهشگران غربی انجام شده و حتی آن بخش از این پژوهشها که مربوط به نهضت ترجمه در عالم اسلام است نیز عمدتاً از جانب پژوهشهای غرب به شرق سرازیر شده است، این در حالی است که منابع و مدارک تاریخی برای پژوهشهای گسترده در این زمینه در اختیار پژوهشگران عالم اسلام قرار داشته و دارد، مانند انبوهی از تراجم و فهرستها و گزارشهای تاریخی که هرچند نیازمند مطالعه و بررسی انتقادی است، لیکن حجم قابل توجهی از دادهها را در اختیار پژوهشگران این حوزه قرار میدهد. امید آنکه این مهم با همّت و دقت نظر صاحبان قلم و پژوهشگران علاقمند به حوزه تاریخ علم و تمدن تحقق یافته و افق جدیدی از تأثیر میراث علمی جهان اسلام را به روی نسل حاضر بگشاید.